

Tieteen monikielinen termistö yhteisöllisenä toimintana korkeakouluopetuksessa

---

Tässä artikkelissa tarkastelemme erityisesti korkeakoulutukseen liittyvää kysymystä siitä, kuinka opiskelijat omaksuvat taidon osallistua oman alansa asiantuntijadiskurssiin useammalla kuin yhdellä kielellä. Keskeisiä teemoja ovat tieteen erikoissanaston eli termistön kysymykset sekä tieteen kielivarannon yhteistoiminnallisuus. Esimerkkitapauksena käsittelemme Tieteen termipankkia, jonka kautta korostamme yliopisto-opetuksen merkitystä tieteen kielen kielivarannon välittämisessä ja kannattelussa.

Julkaistu: 24. maaliskuuta 2021 | Kirjoittanut: Johanna Enqvist ja Tiina Onikki-Rantajääskö

Englanninkielisen opetuksen yleistyessä niin yliopistoissa kuin ammattikorkeakouluissa nousee yhä polttavampana esiin kysymys siitä, kuinka opiskelijat oppivat taidon ymmärtää ja tuottaa oman alansa diskurssia useammalla kuin yhdellä kielellä. Tämä koskee tieteen erikoiskieltä mutta laajemmin myös kykyä toimia asiantuntijana yhteiskunnassa ja erilaisissa työtehtävissä. Näihin liittyy taito soveltaa, selittää ja yleistajuistaa tieteellistä tiedonmuodostusta. Opiskelijan näkökulmasta haasteena voi näyttäytyä etenkin tieteen englanninkielisen erikoissanaston ja ilmaisutapojen omaksuminen. Toisaalta työelämä suomalaisessa yhteiskunnassa vaatii useimmilta kykyä sanoittaa tietämystään myös suomeksi ja ruotsiksi, joskus muillakin kielillä.

Yliopistosta valmistuu tutkijoiden ohella mm. opettajia, lääkäreitä ja asiantuntijoita erilaisiin viranomaistehtäviin. Koulutustason nousun myötä yhä useammassa ja hyvin erilaisissa tehtävissä toimii korkeakoulutettuja. Kaikkien alojen opintoihin yleensä sisältyvissä muutaman opintopisteen suomen tai ruotsin opinnoissa ei voi omaksua sitä, kuinka omaa asiantuntemusta viestitään suomeksi tai ruotsiksi, jos sujuva vaihtaminen kielestä toiseen ei ole esillä muissa opinnoissa. Käytännön ratkaisu on opetuksen ja opiskelun läpäisevä joustava moni- ja rinnakkaiskielisyys, jossa

eri kielet ja vaihtaminen kielestä toiseen ovat luontevasti läsnä opetustilanteissa (ks. esim. Gregersen ym. 2018: 20, 41). Korkeakoulu- ja yliopistopedagoginen koulutus on avainasemassa hyvien käytänteiden levittämiseksi opetuksen arkeen.

Tieteenalojen erikoissanaston eli termistön omaksuminen ja hallinta ovat oleellinen osa asiantuntijalta vaadittavaa taitotietoa. Termistö on leimallisin piirre erikoiskielissä, kuten eri tieteenalojen kielenkäytössä. Termien merkittävyys piilee ennen kaikkea siinä, että ne ovat ymmärtämisen yksiköitä (esim. Temmerman 2000): termit osoittavat käsitteitä, ja tieteen käsitteisiin kiteytyy laajempia tieteellisen ymmärtämisen ja tiedonmuodostuksen kehyksiä ja näkökulmia. Tieteen termistö on siten vahvasti kontekstuaalista: Termi täytyy ymmärtää ja hallita osana sitä tieteellistä diskurssia, jossa se on kotonaan, osana tietynlaista teoriakehystä, näkökulmaa ja tiedonmuodostusta. Usein kyse on myös tieteelliseen diskurssiin vakiintuneista ilmaisutavoista.

Termistön hallinnassa voi siis erottaa karkeasti kolme taitoa. Yksi on se, että tunnistaa sanan tieteenalan erikoissanastoon kuuluvaksi ja tietää, mikä on englanninkielisen termin käypä vastine suomeksi tai muulla kielellä ja päinvastoin. Toiseksi ymmärtää, minkälaiseen käsitteeseen termi viittaa ja minkälaiseen teoriakehykseen, näkökulmaan ja tiedonmuodostuksen tapaan käsite kuuluu. Kolmanneksi osaa käyttää termiä alan konventioiden mukaisesti osana tieteellistä diskurssia. Tämän ammattitaidon opiskelija omaksuu vähitellen opintojensa aikana. Lisäksi tieteellisen tiedonmuodostuksen ymmärtämiseen kuuluu lukuisia asioita toisiinsa suhteuttavia ja monimutkaistavia seikkoja, kuten se, että termien ja käsitteiden tulkinta vaihtelee teoriakehyksestä ja diskurssista toiseen. Kielenkäytön konventiot myös poikkeavat toisistaan eri kielissä.

Termitiedon tarve

Suomalaisessa yliopistokoulutuksessa ollaan vedenjakajalla sen suhteen, ajatellaanko opiskelijan – ja opinnoista valmistuneen asiantuntijan – hallitsevan asiantuntemuksensa etupäässä yhdellä kielellä, englanniksi. Monilla ihmistieteiden aloilla pidetään edelleen tärkeänä, että tieteellinen tiedonmuodostus ja tiedeviestintä hallitaan sekä englanniksi että suomeksi tai ruotsiksi ja usein myös jollakin muulla tieteenalalla perinteisesti käytetyllä kielellä. Akateeminen kirjoitustaito kehittyi opiskelijalle esseemuotoisten tehtävien, seminaaritöiden ja tutkielmien kautta ensi sijassa jollakin näistä, mutta oletus on, että hän pystyy tarpeen vaatiessa suhteellisen vähällä vaivalla laajentamaan sitä toiseen kieleen. – Vähäinenhan tuo vaiva ei kuitenkaan käytännössä ole. Luonnontieteissä, tekniikassa ja taloustieteessä on sen sijaan vallannut alaa käsitys, että englanti riittää tutkijalle ja asiantuntijalle. Kuitenkin esimerkiksi LERU-yliopistojen (League of European Research Universities) kielistrategiasuosituksessa edellytetään sekä englannin että vähintään yhden kansalliskielen hallintaa akateemisella tasolla, mikä on myös linjassa Euroopan unionin monikielisyysperiaatteiden kanssa (Kortmann 2019: 34).

Hyväksytäänkö siis, että alan asiantuntija hallitsee alansa termistön vain englanniksi, muusta tiedonmuodostukseen liittyvästä kielenkäytöstä puhumattakaan? Mikäli ajatuksena on, että alasta on tarkoitus puhua suomeksi vain yleistajuisesti, voisi ajatella, ettei suomenkielisillä termeillä ole juurikaan käyttöä. Vaikka yleistajuisessa tekstissä ei ole syytä viljellä itsetarkoituksellisesti erikoissanastoa, ei kaiken termistön karsiminen aina tee asiaa helppotajuisemmaksi. Kuinka helppoa on puhua tiedon ja ymmärtämisen yksiköistä, jos niille ei ole käytössä nimityksiä? Tietoyhteiskunnassa on myös monenlaisia tiedontarpeita, joissa raja liukuu yleistajuisuudesta kohti asiantuntijuutta. Voidaanko vaikkapa kestävästä kehityksestä tai ilmastonmuutoksesta aina puhua ilman tieteellistä erikoissanastoa? Esimerkiksi aineenopettajien pitää osata työssään opettaa ja selittää alansa keskeistä käsitteistöä. Kuinka hyvin opettaja opettaa suomeksi, jos hän on itse saanut kaiken oppinsa englanniksi?

Tieteen termien käyttöön liittyy muitakin puolia. Jos suomi on opiskelijalle selvästi englantia vahvempi kieli, vahvistaa asian käsittely sekä suomeksi että englanniksi ymmärtämistä ja omaksumista. Kyse on myös koulutuksellista tasa-arvosta. Kielitaidosta ei pidä tehdä koulutuskyynnystä niille, joiden sosiaaliset lähtökohdat eivät tue erinomaista englannin kielen taitoa.

Mediassa ja somessa taas voi havaita, kuinka tieteen erikoissana yleiskieleen kotiutuessaan väljenee merkitykseltään muun sanaston tavoin. Merkityksen siirtymistä voidaan käyttää myös ideologisiin tarkoituksiin. Joskus olisi tarpeen täsmentää keskustelua palaamalla kysymykseen, mitä tiettyä sanaa käyttämällä oikeastaan tarkoitetaan. Kun Suomea mainostetaan maabrändissä viheliäisten ongelmien ratkojana, tarkoitetaanko todellakin monimutkaisia ongelmakimppuja, joiden ratkaisuyritykset tuottavat uusia ongelmia (vrt. Heikkinen 2020)? Jos puhutaan politiikan moraalikadosta, tarkoitetaanko sillä samaa kuin taloustieteessä? Mikä onkaan kestävyysvaje? Yhteiskunnalliset ja maailmanlaajuiset ongelmat vaativat monitieteisiä lähestymistapoja, joissa raja asiantuntijuuden ja maallikkouden välillä on liukuva. Yhden alan tutkija on lähempänä maallikkoa, kun puhe kääntyy tyystin toiseen tieteenalaan.

Tieteen termipankki kannattelee kielivarantoa

Olemme pyrkineet edellä osoittamaan, että tieteen erikoissanaston tuntemusta tarvitaan erilaisilla asiantuntijuuden aloilla ja siksi on tärkeää, että korkeakoulussa opiskelevat oppivat käsittelemään alansa keskeistä käsitteistöä useammalla kuin yhdellä kielellä. Englanti, suomi ja ruotsi antavat välttämättömiä valmiuksia asiantuntijuuden viestimiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa.

Sanaston hallintaa on periaatteessa helppo tukea ohjaamalla opiskelija relevanttien tietolähteiden, kuten sanakirjojen ja termistöjen äärelle. Tieteen ajantasaista sanastoa ei kuitenkaan löydy tavallisista sanakirjoista ja erilaiset termilistat ovat hajallaan eri lähteissä. Tieteenalan keskeinen käsitteistö omaksutaan ennen kaikkea alan perus- ja syventävillä kursseilla. Näin on erityisesti käypien käännösvastineiden suhteen – varsinkin kun saatavilla on yhä vähemmän suomen- tai ruotsinkielistä oppimateriaalia, jossa vastineet esitetään englanninkielisten termien yhteydessä.

Käytännössä opettajat keräävät termejä käänösvastineineen ja yrittävät usein varsin yksin ratkaista kysymystä, mikä on tietyn englanninkielisen termin käytössä vakiintunut suomennos. Hajallaan olevan tiedon sijasta nykyisin on kuitenkin myös välineitä, joiden avulla tietoa voidaan kerätä kootusti yhteen kaikkien saataville. Keskitymme tässä tarkastelemaan yhtä verkkovälitteistä apuneuvoa, Tieteen termipankkia.

Relevantit apuvälineet eivät synny itseksensä, vaan ajantasaisen tiedon saattamiseen kaikkien tarvitsijoiden ulottuville tarvitaan yhteisöllistä panosta, tieteen kielen kohdalla koko tiedeyhteisön osallistumista. Tähän tarvitaan tietoisuutta tarvittavista toimintatavoista, riittävän vahvaa motivaatiota ja resursseja.

Kiinnitämme erityistä huomiota siihen, että tieteen erikoissanasto kielellisenä varantona on yhteistoiminnallista. Olisi helppo ohjata opiskelijat tietolähteen äärelle, jos jossain olisi valmiina kaikkien tieteenalojen ajantasainen termitietokanta kaikkine käypine käänösvastineineen eri kielillä. Sellaista ei valitettavasti ole, vielä, mutta tulevaisuudessa asia voi olla toisin. Kattavan termitietokannan tuottaminen on kuitenkin mahdollista vain, jos koko tiedeyhteisö on laajasti mukana sitä rakentamassa ja päivittämässä. Työhön tarvitaan siis myös korkeakouluopetusta. Hyvä uutinen on se, että opetus voi hyötyä merkittävästi tästä urakasta.

Tieteen termistö ei ole jotakin sellaista, jonka yksittäinen terminologi tai edes ryhmä terminologeja voisi tarjota eri tieteenaloille. Tieteen termeillä ja niiden käänösvastineilla on merkitystä vain, jos ne ovat käytössä tiedeyhteisössä. Käypien ja tiedeyhteisön diskurssiin hyväksymien vastineiden tunnistamiseen ja kehittämiseen tarvitaan siis itse tiedeyhteisöä. Toisekseen pelkillä sanalistoilla ei vielä tehdä kovin paljoa. Tieteen termien määrittely vaatii syvää erikoisalojen tuntemusta, niin syvää, että siihen tarvitaan kunkin tieteen erikoisalan asiantuntijoita. Määritelmätkään eivät yksin vielä riitä, koska ne ovat pelkistettyjä ja osoittavat vasta käsitteen paikan erikoisalan käsittehierarkiassa. Käsitteen todellinen ymmärtäminen ja tarkoituksenmukainen käyttö edellyttää käsitettä ympäröivän laajemman tietokehyksen ja tiedonmuodostuksen tavan hahmottamista. On tunnettava diskurssia, jossa termi on kotonaan tiedeyhteisössä vakiintuneessa käytössä – tai uudessa, vanhaa tietämystä haastavassa merkityksessä. Tieteen termistö kehittyy ja muuttuu jatkuvasti tiedon muuttumisen myötä. Ihmistieteissä käsiteanalyysi itse asiassa on usein keskeinen ja jatkuvasti käynnissä oleva osa tutkimusta (ks. esim. Bal 2002). Tämän vuoksi myös käsitehistorian tuntemus on tarpeen käsitteen ymmärtämisessä.

Tämän kaiken voivat tuoda näkyville vain kunkin tieteenalan ja erikoisalojen asiantuntijat. Sen vuoksi Tieteen termipankki karttuu tiedeyhteisön rajoitetun talkoistamisen (niche-sourcing) menetelmällä. Rajoitettu tarkoittaa tässä sitä, että vain kunkin tieteenalan tutkijat saavat oikeudet muokata alansa tietoja termipankissa. Samalla asiantuntijat ottavat vastuun alansa termi- ja käsitetietojen saattamisesta Tieteen termipankkiin sekä tiedon laadun ja oikeellisuuden valvomisesta. Olennaista on ymmärtää, että kukaan muu ei voi tehdä sitä heidän puolestaan.

Tieteen termipankki kokoaa siis eri tieteenalat yhteen avoimeen verkkopalveluunsa. Alustan wikipohjaisuus mahdollistaa asiantuntijoiden laajan talkoistamisen ja yhteiskirjoittamisen. Kyseessä on Suomen Akatemian rahoituksen avulla rakennettu valtakunnallinen infrastruktuuri, jota koordinoidaan Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa ja joka toimii osana FIN-CLARIAH-tutkimusinfrastruktuuria. (Ks. tarkemmin <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Hanke> (<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Hanke>)).

Termipankin vuonna 2012 avattu verkkopalvelu on edelleen rakentumisen vaiheessa ja kaukana siitä, että mukana olisivat kaikki tieteenalat ja niiden keskeisin termistö määritelmiseen ja taustoittavine käsitesivuineen. Paljon käyttökelpoista sen noin 50 eri tieteenalaa edustavaan aihealueeseen, yli 53 000 käsitesivuun ja 300 000 hakusanaan kuitenkin jo sisältyy. (Käyttäjä- ja asiantuntijakyselystä ks. Enqvist ym. 2020.) Myös verkkopalvelun käytettävyyttä hienosäädetään koko ajan, mikä tarkoittaa juuri nyt erityisesti mobiilioptimointia.

Verkkopalvelua voi jo nyt hyödyntää opetuksessa ja opiskelussa. Opetus voi myös olla mukana verkkopalvelun sisältöjen parantamisessa ja rakentamisessa. Kielivarannon ja korkeakouluopetuksen kannalta olisi tärkeää, että opettajat havahtuisivat entistä laajemmin oivaltamaan tämän yhteistoiminnallisuuden merkityksen. Verkkoinfrastruktuureille ominaiseen tapaan Tieteen termipankkikin on teknologioiden, sisältöjen, organisaatioiden ja ihmisten muodostama toimijoiden verkosto, joka tuottaa entistä parempia sisältöjä; samalla yhteistoiminta muokkaa toimijoita (ks. Enqvist ym. 2021). Tämä ajatustapa sopii erinomaisesti tutkimuksen ja opetuksen yhteyttä korostavaan yliopisto-opetukseen.

Käytännössä interaktiivisuus tarkoittaa esimerkiksi sitä, että wikialustoille tyypillisesti jokaiselta termipankin sivulta aukeaa keskustelumahdollisuus (ks. esim. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Keskustelu_Kielitiede:preteriti (https://tieteentermipankki.fi/wiki/%20Keskustelu_Kielitiede:preteriti)). Opiskelijoilla ei ole oikeuksia muokata itse termipankin sisältösivuja, mutta keskusteluun voivat osallistua kaikki rekisteröityneet käyttäjät. Keskustelupuolta voidaan käyttää eri tavoin sisältöjen kehittämiseen. Niiden kautta voi osoittaa sisältöjen aukkoja ja puutteita tai tarjota lisättävää tietoa ja muotoiluja. Opiskelijat voivat tehdä erilaisia kurssin keskeisiin käsitteisiin liittyviä tehtäviä (esim. Lauranto 2021), joiden tuloksia voidaan julkaista termipankin sivujen keskustelupuolella ja käyttää sisältöjen kehittämiseen. Opettaja voi itse muokata sivuja opiskelijoiden ehdotusten pohjalta tai hän voi pitää yhteyttä muuhun asiantuntijaryhmään ja sopia tulosten hyödyntämisestä. Asiantuntijoita voi myös laajemmin aktivoida vastaamaan syntyvään keskusteluun. Kaikkea tätä voi ideoida yhdessä Tieteen termipankin koordinoijien tai yliopistopedagogiikan kehittäjien kanssa. Opiskelijoille on motivoivaa nähdä, että heidän työnsä tulokset vaikuttavat koko tietokannan kehittämiseen.

Erikoissanaston merkitys tieteen kielessä nostettiin esiin Kielipoliittisessa toimintaohjelmassa Suomen kielen tulevaisuus (2009), jossa eri tieteenalojen ajantasainen termistö nähtiin avaintekijäksi siinä, kehitetäänkö suomen kieltä tieteen kielenä. Viime kädessä kysymys kuuluu, kehitetäänkö suomen kieltä laaja-alaisena sivistyskielenä ja yhteiskuntaa ylläpitävänä kielenä vai alkaako sen käyttöala kaventua. Ratkaisu ei kuitenkaan voi olla se, että yksi taho kehittää kieltä ja sanastoa ja muut ovat vain passiivisia vastaanottajia. Kielivaranto on yhteisöllistä toimintaa, samoin sen kannattelu. Tämä koskee myös tieteen kieltä ja sen välittämistä akateemisessa opetuksessa. Toivotammekin tutkijat ja opettajat lämpimästi tervetulleiksi mukaan termitalkoisiin!

FT Johanna

Enqvist työskentelee Tieteen termipankin tutkimuskoordinaattorina Helsingin yliopistossa.

Tiina Onikki-Rantajääskö on suomen kielen professori ja Tieteen termipankin johtaja Helsingin yliopistossa.

Lähteet

Bal, M. 2002: Travelling Concepts in the Humanities: A Rough Guide. Toronto/Buffalo/London: University of Toronto Press.

Enqvist, J. & Pitkänen-Heikkilä, K. & Onikki-Rantajääskö, T. (tulossa) 2021: Terminology Work as Open, Communal and Collaborative Crowdsourcing Practice of Academic Communities. – Terminology 27 (1) Special issue: Terminology as a Societal Resource: Possibilities and Responsibilities in a Changing World.

Enqvist, J. & Pitkänen-Heikkilä, K. & Onikki-Rantajääskö, T. 2020: Tieteen termipankki vahvistaa asemaansa tiedeyhteisön työkaluna ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanavana. – Tieteessä tapahtuu 38 (4): 25–32. <https://journal.fi/tt/article/view/98121>
(<https://journal.fi/tt/article/view/98121>)

Gregersen, F. et al 2018: More parallel, please! Best practice of parallel language use at Nordic universities: 11 recommendations. TemaNord 2018: 523. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. DOI: 10.6027/TN2018-523. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1203291/FULLTEXT01.pdf> (<https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1203291/FULLTEXT01.pdf>)

Heikkinen, S. 2020: Aikamme viheliäiset ongelmat: viheliäinen ongelma -termin käyttö nykysuomessa. Suomen kielen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/322983>
(<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/322983>)

Kortmann, B. 2019: Language Policies at the LERU member institutions. <https://www.leru.org/news/language-policies-at-the-leru-member-universities> (<https://www.leru.org/news/language-policies-at-the-leru-member-universities>)

Lauranto, Y. 2021: Termipankki kielitieteen moniäänisyyden selventäjänä: sukellus termeihin ja käsitteistöön kielitieteen johdatuskurssilla. – Tieteen termipankin blogi 1/2021. <https://blogs.helsinki.fi/tieteentermipankki/2021/01/> (<https://blogs.helsinki.fi/tieteentermipankki/2021/01/>)

Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma. 2009. A. Hakulinen, J. Kalliokoski, S. Kankaanpää, A. Kanner, K. Koskenniemi, L. Laitinen, S. Maamies ja P. Nuolijärvi. <https://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/> (<https://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/>)

Tieteen termipankki: <http://tieteentermipankki.fi/> (<http://tieteentermipankki.fi/>)

Temmerman, R. 2000: Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive Approach. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Artikkeliin viittaaminen

Enqvist, J. & Onikki-Rantajääskö, T. (2021). Tieteen monikielinen termistö yhteisöllisenä toimintana korkeakouluopetuksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12(2). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2021/tieteen-monikielinen-termisto-yhteisollisena-toimintana-korkeakouluopetuksessa> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2021/tieteen-monikielinen-termisto-yhteisollisena-toimintana-korkeakouluopetuksessa>)